

MEVLÜT SÜLEYMANLI'NIN DEĞİRMEN HİKÂYESİ ÜZERİNE
EDEBİYAT SOSYOLOJİSİ AÇISINDAN BİR İNCELEME

A Review Of Mevlut Suleymanli's *Değirmen* Through Sociology Of Literature

Elif KOLİKPİNAR*

Özet

Azerbaycan Edebiyatında 1960 Nesri yazarları içerisinde yer alan ve önemli yazarlardan biri olan Mevlüt Süleymanlı'nın hikâyesi *Değirmen* ile Azerbaycan halkının yaşantısı yeni bir bakış açısı ile değerlendirilmiştir. Eserde, karakterler gözlemci bir yaklaşımla incelenirken toplumda meydana gelen değişiklikler ve bu değişikliklerin bireyler üzerindeki etkisi irdelenmiştir. Bu açıdan eser, edebiyat sosyolojisi açısından incelenmeye değer bir hikâyedir. Çünkü eserde, toplumsal bir yara olan alkolün toplum ve bireyde meydana getirdiği problemler ele alınmıştır. İçerisinde 1960 Nesri'nin özgün konu ve üslubunu barındıran hikâyesi ile Mevlüt Süleymanlı, Sovyetler Birliği'nin egemenliği altındaki Azerbaycan halkında meydana gelen ahlaki çöküşü yansıtmaya çalışmıştır. Bu çalışmada "*Değirmen*" adlı hikâye, edebiyat sosyolojisi çerçevesinde incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: René Descartes, Cogito ergo sum, İrade, Muvakkat ahlak, Kati ahlak, Bilgelik, Fazilet, Saadet.

Abstract

With the story called *Değirmen* written by Mevlüt Süleymanlı, who is one of the most important writers and took place in 1960 prose writers of Azerbaijan Literature, and the life style of Azerbaijan people are evaluated with a new perspective. In this work, while characters are examined with an observing manner, the changes which occur in the society and effects of these changes on people have been considered. From that view, the work is a worthy story to be examined in sociology of literature. For, in this work, the problems of alcohol which is a social damage and its effects on people are dealt. Mevlüt Süleymanlı, who is under the influence of the Soviet Union Dominance, tries to reflect moral collapse of Azerbaijan society with the story which consists of 1960 Prose's genuine plot and style. In that study, the story named *Değirmen*, will be examined in the frame of sociology of literature.

Keywords: Azerbaijan Literature, Mevlüt Süleymanlı, *Değirmen*, Sociology of Literature.

* Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, ekolikipinar@gmail.com

GİRİŞ

a. Mevlüt Süleymanlı'nın Hayatı

18 Mart 1943'te Ermenistan'a bağlı bir Türk köyü olan Kızıl Şafak'ta doğdu. Orta öğrenimini doğduğu köyde, yükseköğrenimini ise Azerbaycan Devlet Üniversitesi Filoloji Fakültesinde tamamladı. Azerbaycan Televizyonunda dram şubesinin müdürü olarak görev yaptı. 1974-76 yılları arasında Cafer Cabbarlı Azerbaycan film stüdyosunda senaryo yazarı olarak çalıştı. Azerbaycan ve Ulduz dergilerinde nesir şubesi müdürlüğü görevlerinde bulundu. Mevlüt Süleymanlı, edebi yaşamına 1964 yılında Azerbaycan Gençleri gazetesinde yayımlanan *Ellerim* adlı şiiri ile başladı. 1980 yılında Yazarlar Birliği üyesi seçildi. (Adıgüzel 2007: 44-45)

b. 1960 Nesri Yazarlarına Genel Bakış

Azerbaycan edebiyatında 1960 Nesri (1920-1990) oldukça önemli ve nitelikli bir dönem olması bakımından dikkat çekmektedir. Bu döneme dek verilen eserler birbirini tekrarlamaktan öteye gidemezken, 1960 Nesri eserlerinin tamamı, üslup ve konu bakımından birbirlerinden ayrılırlar. Öyle ki bu dönemde verilen eserlerin kalitesi, bağımsızlık döneminden sonra bile yakalanabilmiş değildir.

1960 Nesrinin bu denli başarılı olmasında hem dönem öncesi (İlyas Efendiyev vd.) hem dönem içerisinde eser vermiş yazarların (Anar, Elçin, Ekrem Eylisli, İsa Hüseyinov, Sabir Ahmedov, Sabir Azeri, Mevlüt Süleymanlı) katkısı yadsınamaz. Söz konusu bu yazarlar içerisinde ise Mevlüt Süleymanlı yazmış olduğu eserlerle sistem eleştiri yapmış, baskı ve sindirmeyi kendisine temel edinmiş düzene, karşı gelme cesareti göstermiştir. Esasen bu durum 1960 Nesri yazarlarının tamamına sirayet etmiştir. "1960 Nesri yazarları, edebi gerçekliğin komünist parti gerçekleri olduğunu reddetmiş ve bu nedenle yazarlar milli ve manevi değerlere yönelmiş ve edebiyattaki bu değişimde ısrarcı olmuşlardır." (Adıgüzel 2007: 28) Öte yandan bu dönem yazarları kısmi bir özgürlük yaşasalar da baskı dönemi devam etmekte ve yazarlar ısrarcı oluşlarının ne gibi sonuçlar doğuracağını bilmelerine karşın, sınırlarını kendilerinin çizdikleri eserleri yazmaktan geri durmamış ve dahası kendilerinden sonra gelen nesli de etkileyip, onlara örnek olmuşlardır. Her bir eser, kendi içerisinde edebiyata yenilik getirmiş ve Azerbaycan edebiyatını farklı bir noktaya taşımıştır.

"Mevlüt Süleymanlı'nın Değirmeni ise Azerbaycan edebiyatında sürrealist eğilimin başlangıcıdır. Bu eserde metaforik ifadeli bir analitik yaklaşım bulursunuz. Köyün bütün sorunları eski köy değirmeninde beraber oturan köy halkının konuşmalarında gözler önüne serilir." (Talibzade 2005: 161)

c. Değirmen'in Özeti

Değirmen, bir köyde meydana gelen ahlaki bozulma ve alkol yarasını tüm yanlarıyla anlatan bir hikâyedir. Değirmenci, köydeki değirmeni -daha sonra kebabçı ve meyhane olur- damadı ve torunu ile işleten maneviyatı düşük bir insandır. İşletmiş olduğu bu mekân yüzünden, köyün tüm erkekleri paralarını alkole vermekte evlerinin huzurunu kaçırmaktadırlar. Köy erkeklerinin bu tutumu karşısında ise eşleri, anneleri perişan bir halde köydeki bu ahlaksızlık ve alkol bağımlılığının doğuracağı sonuçtan endişe duyarlar. Köyün tüm erkekleri, değirmene giderken sadece Sarı Kasım gitmez fakat bir müddet sonra o da değirmenin büyüüne kapılır. Öyle ki karısı Periyi, değirmendeki diğer müşterilere satmalarına göz yumar. Bunun yanı sıra alkol köyde son derece etkili olmaya devam eder. Artık köy erkekleri vücutlarındaki ağrıları alkol alarak dindirmeye çalışırlar. Her ne kadar köyün öğretmeni Temir muallim annesinin ısrarlarına dayanamayarak ona bir daha içki içmeyeceği konusunda söz verse de değirmen, köyün tamamını zehirlediği için köylülerin ailelerini, yuvalarını dağıtmış ve onlara karanlık bir gelecekte başka bir şey getirmemiştir.

d. Edebiyat Sosyolojisi Açısından Değirmen Hikâyesi

Edebiyat ile sosyoloji 1900'lü yıllarda bir araya gelmiştir. Tarih, felsefe, edebiyat ve sosyoloji gibi bilimler birbirleriyle ilgili bilimlerdir. Çünkü zaman algısı vardır ve bunu birbirinden ayırmak mümkün değildir. Sıradan insanın bile hayatı anlatılsa onun içerisinde de bir tarih vardır. Bu bilimler birlikte sentezlendiği müddetçe daha fazla sonuç elde edilir. Dolayısıyla edebi eser bireysel gibi görünse de eserin içeriği bakımından topluma seslendiği için edebiyat sosyolojisinden ayrı düşünülemez. Bu açıdan çalışmamızda da yararlandığımız Oluşumsal yapısalcılık yöntemini Goldmann şu şekilde izah eder:

"Bir oluşumcu yapısalcı araştırma yapıları ve izafi bütünlükleri oluşturan ampirik verileri sınıflandırarak gelişim kaydetmektedir. Bu yöntem, diğerlerine göre birleştirici bir şekilde insan eylemleri bütününe ele alması ve bununla birlikte aynı zamanda hem anlaşılır hem de açıklayıcı olması yüzünden iki kat avantajlıdır; çünkü anlamlı ve bir yapının aydınlığa çıkartılması bir anlama sürecidir, oysaki bu yapının daha geniş bir yapıyla bütünleştirilmesi açıklama sürecidir... Dolayısıyla açıklama ve anlama birbirinden ayrı zihinsel süreç değildir; iki farklı aynaya yansıyan tek bir süreçtir. Edebi eleştirinin güncel durumdaki iki önemli sorun hakkındaki düşüncelerimi söyleyerek son noktayı koymak istiyorum. a. Edebi eserin anlama ve açıklama, bir başka deyişle birey ve grup öğeleri üreten iki gerçek ve bütünleyici totalite içinde yerleştirilmesi ve b. Bunun sonucunda kültürel yaratının, insanların yaşamındaki işlevi." (Gökçimen, 2007: 21)

Edebiyat ve sosyoloji arasındaki ilişkiyi saptamak ve ikisini aynı paydada buluşturup birlikte birbirinden beslenecek şekilde değerlendirmek, bir edebiyat eserini anlayıp inceleyebilme açısından önemlidir. Edebiyat sosyolojisi edebiyata dair olan ve her yönüyle edebiyatın meydana gelirken maruz kaldığı şartları ve etkileşimleri ele almaktadır. (Tosun ve Koç 2009: 44)

1. Anlama Aşaması (İçkin Çözümleme)

Anlama aşaması tamamen metnin içyapısına yönelik bir incelemedir. Anlama aşamasında, metnin bakış açıları, anlatım teknikleri, zaman, mekân, kişiler, metnin toplumsal yapı ile olan ilişkileri incelenmektedir.

1.1. Anlatının Bakış Açıları

Değirmen’de hâkim bakış açısı, tanrısal bakış açısıdır. “Temel karakteri itibariyle her şeyi bilme esasına dayanan bu dayanan bu bakış açısı, yazara geniş imkânlar sunmaktadır.”(Tekin 2001: 57)

“Değirmenci elini kaldırdı, köyün kamyonu yolun kenarındaki değirmen taşının yanında durdu. Kamyonun arkasından kapılara, eşiklere çarpa çarpa gelen duman, kamyonu sardı, sanki arabanın eteği varmış, ardınca sürükleniyormuş ve şimdi de o eteği başına geçirmişler gibiydi.” (Süleymanlı 2006: 183)

1.2. Tasvir (Betimleme)

Tasvir, “Romancı, somutlaştırma işlemini gerçekleştirirken, tasvir yönteminden geniş bir şekilde yararlanır.” (Tekin 2001: 217) Dolayısıyla tasvir için, karakterlerin kelimelerle resimlerinin çizilmesidir demek mümkündür. *Değirmen’de* sıklıkla tasvire başvurulmuş, gerek mekân gerek kişiler fazlasıyla betimlenmiştir. Hikâyenin en önemli mekânı değirmen şu şekilde tasvir edilir.

“Değirmenin bacası dumanlıydı, toz dumana karışmadı, döne döne girdaba benzedi, inip açık pencerelerden, açık kapılardan, açık ağızdan içeri doldu.” (Süleymanlı 2006: 185)

Ayrıca değirmenin eski oluşu ve dış yapısı da betimlenir.

“Eski değirmendi, kebabçı yapmıştılar. Küçük kütükler kesip ortaya, unluğun ağzına dayamıştılar. Diplere kilim serilmişti. Kütüklerde, kilimlerin üstünde oturup ciğer yerdiler...” (Süleymanlı 2006: 185)

Kişi ve hayvan tasvirleriyle de, mevcut kahramanların iç ve dış özellikleri aktarılır.

“Değirmenden biraz uzaktaki taş köpek bağlanmıştı. Başına neler geleceğini duyduğundan içi ürpermişti.” (Süleymanlı 2006: 183)

Kişi tasvirleri daha çok kahramanları tanıtmaya yöneliktir.

“Yetimlik Ayat’ın boynundaydı. Benzinden, gözlerinden yetimliği belli oluyordu. Aslında Ayat’ın babası da vardı, annesi de. Babası, kulplu kazanlarda koyunların başını, ayağını kaynatan Kebabçı Göyçek idi. Annesi, değirmen taşının üstünde oturan bıçaktan

da sert olan kocaman elli, somurtkan değirmencinin kızıydı. Günlerden bir gün kocasını da, Ayat'ı da, babasını da bırakıp gitti." (Süleymanlı 2006: 192)

1.3. Mektup Tekniği

Roman kişilerinin duygu ve düşüncelerini, kahraman aracılığıyla okuyucuya aktarma yöntemidir. Mektup tekniği ile bakış açısında da farklılık olur ve mektubu yazan kişinin görüşleri devreye sokulur. Değirmende de Ayat'ın annesi, gittiği şehirden ara sıra Ayat'a mektup yazar. Mektup vasıtasıyla Royza'nın duyguları açıkça anlaşılır.

"Kurban olayım sana, boncuk gözlü yavrum!

Kendimi kurtardım, seni kurtaramadım o zalimlerim elinden. Biliyorum ki, yine şarkı okutuyorlar sana, obur eşekler için. Geleceğim yavrum, gelip seni öyle götürceğim ki, Allah'ın bile haberi olmayacak. Burada her şey güzel, ancak sen yoksun. Senden yana yüreğim kan ağlıyor. Ağlamaktan seller bastı içimi. Yavrum, boncuk gözlü yavrum, saf hatıralarından çıkarma beni, tamam mı? Ağlama sakın, güçlü ol! Ağladığında insan büyümüyor." (Süleymanlı 2006: 192)

1.4. Montaj Tekniği

"Montaj tekniği, bir romancının, genel kültür bağlamında bir değer ifade eden anonim, bireysel ve hatta ilahi nitelikli bir metni, bir söz veya yazıyı, 'kalıp halinde' eserinin terkinde belirki bir amaçla katması, kullanması demektir." (Tekin 2001: 265) Mevlüt Süleymanlı da bu hikâyesinde anonim kültürden alınmış mani ve şarkılara yer vererek kahramanlarının içinde bulunduğu durumlara ve duygulara vurgu yapmıştır. Değirmencinin kızı Royza, ailesini terk edip gittiği için köyün çocukları Ayat ile dalga geçmek için mani söyler ve onunla alay ederler.

"Erivan'ın atları, bağlıdır kanatları. Ayat'ın annesi Royza, bir gün bindi hoyruza, gitti çıktı Tiflis'e, Tiflis'te delme deşik, içinde maymun yaşar, maymunu yere vurdu, yer ona yemlik verdi." (Süleymanlı 2006: 192)

Eserde ayrıca Âşık Refi ve Ayat da sıklıkla şarkı ve mani söylerler. Ayat değirmene gelenleri neşelendirmek için çoğu zaman şarkı söyler.

"Sabah sabah yar göründü, açıl meneksem açıl! Dağ başında kar göründü, yumul meneksem yumul!" (Süleymanlı 2006: 195)

1.5. Diyalog Tekniği

Söze dayalı bir anlatım türü olan romanda diyalog temel anlatım tekniklerinden biridir. Değirmen'de sıklıkla diyalog tekniğinden istifade edilir.

Sürücü başını uzatıp:

-Hayırlı bir şey için durdurmazsın bilirim, dedi.

-Gözünü seveyim şu köpeği götür. Geldiğinde kebab yediririm sana.

-Şimdi bir şeyin yok mu yemek için?

-Canım için, götürüp gelersen.

-Zahmetli bir iştir, ya hemen dönmezsem para mı vereceksin? Böyle bir günaha sokuyorsun beni..." (Süleymanlı 2006: 183)

1. Anlatı Yerlemleri

1.1. Zaman

Romanın iç unsurlarından biri olan zaman, eserde olayın geçtiği an, bu olayın anlatıldığı an ve algılandığı an olarak üçe ayrılır. Değirmen'de belirli bir zaman diliminden bahsetmek mümkün değildir. Eserde olay, yaz aylarında geçmektedir. Fakat yıl olarak net bir ifade kullanılmaz.

"Köyün serin bir yaz akşamıydı. Temir, annesi, karısı, iki de oğlu balkonda birbirlerinden utana utana sus pus oturuyorlardı." (Süleymanlı 2006: 188)

Eser yazılış tarihi itibarıyla 1978 yılı esas alınacak olursa, hikâyenin anlatı zamanının 1970'li yıllar olduğu tahmin edilmektedir. Bu açıdan gerçek zaman ile hikâyenin kurgusal zamanı birbiriyle örtüşmektedir. Bunun dışında 'an'la ilgili zaman ifadelerinin dışında yazar, geriye dönüş tekniği kullanmış, köyün yaz ayları içerisindeki birkaç günlük zaman dilimini anlatmıştır.

"Güneş batmamıştı. Onun içindir ki yeryüzünde garip bir merak vardı" (Süleymanlı 2006: 188)

1.2. Mekân

Romanda olayların bir bütün olarak aktarılmasında mekân önemli bir unsurdur. Mekânın gerçekçi olması ve iyi bir şekilde işlenmesi olayın inandırıcılığını artırır. Hikâyenin en önemli mekânı değirmendir. Nitekim değirmen hikâyede önemli bir fonksiyona sahiptir. Eskiden değirmen olarak kullanılan bu mekân, daha sonra meyhane ve kebabçıya dönüşmüştür. Değirmenin köy halkına sıkıntılar yaşatması, köyün erkeklerinin bütün paralarını burada harcaması, evdeki eşlerini, çocuklarını, annelerini düşünmeden bağımlılık boyutunda votka içmeleri ve tüm bunları değirmende yapmalarını yazar, "değirmencinin kestiği koyunların kanını köyün suyuna akıtmasına benzeterek anlatır." (Adıgüzel 2007: 58)

Değirmen mikro mekân özelliği taşıyan önemli bir mekândır. Geniş anlamıyla Sovyetler Birliğini sembolize eden bu mekân, dar sınırlar içerisinde oldukça sıradan bir yer olarak görülmektedir. Fakat değirmen, gerek alkol alınan gerek kadın ticareti yapılan

bir yer olmasının yanında Sosyalist sistemi temsil ettiği için hikâyenin merkezine yerleştirilmiştir.

Değirmen, köylülerin hayatında meydana getirdiği sıkıntıları yansıtan bir kasvete sahip, karanlık ve eski bir mekân olarak tanıtılır. Mekân gibi içerisinde bulunun kişiler de karanlık dünyalarında ahlaktan, namustan bihaber içmekte ve günden güne içki batağına daha fazla saplanmaktadır. Değirmen, anlatının kahramanlarından biri gibidir. Çünkü anlatıda yer alan kişilerin karakterlerinde, yaşamlarında değirmenin önemli etkisi bulunmaktadır. Köydeki erkeklerin eve gitmeyip içki içmeleri, kadınların, köydeki ahlaki çözümlerin merkezi olarak değirmeni görmelerine neden olur. Bu açıdan değirmen gerek iç gerek dış yapısı bakımından oldukça eski ve yenilenmeye muhtaç bir haldedir.

"Kapının ağzında yarısı toprağın içinde bir taş vardı. Fırlatılmaktan ötürü yere batmaktaydı. Değirmenin oluşu hala akıyordu. Ama susuzluktan kuruyup çatlamış boğaz gibiydi, otuz yıldan fazlaydı su istiyordu. Suyu kurumuş çayın yatağı kararmıştı, ateş düşmüş yanmış gibiydi. Su olmadığından nemlenip küçülmüş çay taşları, çillenmiş ölü balıklara benziyordu." (Süleymanlı 2006: 189)

Değirmen'de yer alan temel mekânlardan biri de köydür. Anlatı, köyde geçmektedir. Köy, geleneklerin yaşatıldığı bir yer olmasının yanında, değirmen yüzünden bu geleneklerin yok olmaya yüz tuttuğu bir yer olarak tasavvur edilir. Hikâyede değirmen ve köy dışında ev, okul, süt fabrikası vs. mekân isimleri geçer, fakat bu mekânlar betimlemelerde yansıtılmaz. İçsel yapı ve havalının aktarılmasa da, mekânların, içinde yaşayan insanların ruh halleriyle benzeştiği sezdirilmekte ve köyün ağır havası bu mekânlara da sirayet etmektedir.

1.3. Kişiler

Değirmenci: Romanın en önemli karakteri olan değirmenci, daha evvel değirmen olan fakat daha sonra meyhane ve kebabçı olarak işletilen mekânın sahibidir. Karakter olarak sert, katı yürekli ve insani özelliklerini kaybetmiş, hissiz ve merhametsiz biridir. Sadece kazandığı parayla ilgilenen, alkol ve ahlaksızlık yuvası olan mekânına gelen tepkilere aldırmayacak kadar vurdumduymazdır. Değirmencinin kızı Royza da babasının ahlaksızlıklarına dayanamayarak kaçmış, oğlu Ayat'ı babasına bırakmıştır. Royza'nın Ayat'a mektubun ardından değirmenci kızına oldukça sinirlenir.

"Hırsız kızı, hırsız! Burada meydanın dardı, evet, el avuç açmıyordun. Şimdi elin ayağın başka oynuyor biliyorum. Götürecekse, gelip Ayat'ını götürürsün. Seni öyle öldürür, izini kaybettiririm ki... Biraz bekle, başım kalabalık şimdi!" (Süleymanlı 2006: 193)

Ayat: Değirmencinin torunudur. Henüz yedi sekiz yaşlarındadır ve bir gün annesinin gelip kendisini götüreceği günü beklemektedir.

“Ayat öylece, yolları gözlüyordu ki, bir gün annesi gelip onu götürcek, hiç kimsenin, hele insanların her şeyini bilen Allah’ın bile haberi olmayacak... Görürsün...” (Süleymanlı 2006: 193)

Annesinin ailesini terk edip gitmesinden dolayı çocukların alay konusu olsa da güçlü bir çocuktur ve saygın bir duruşu vardır. Küçük olması, olayların tam olarak farkında olamamasına neden olsa dahi içinde bulunduğu durumdan mutlu değildir. Onu korkutan tek şey, dedesinin sert yapısı, hayata umutla bakabilmesini sağlayan duygu ise, annesinin onu değirmenden kurtaracağıdır.

Göyçek: Ayat’ın babası, değirmencinin damadıdır. Değirmende kebabçılık yapmakta ve koyunların kanını köyün suyuna aktararak, köyün suyunun kirlenmesine neden olmaktadır. Bu nedenle köyün kadınları tarafından değirmenci gibi ona da beddua edilmektedir. Fakat tıpkı o da değirmenci gibi kazanacağı parayı önemsemekte ve gününü gün etmekle geçirmektedir. Kebabçı Göyçek, toplumdaki ahlaki çözümlenin ve alkolün insanlara yayılmasına neden olan çıkarıcı kişiliklerin temsilcisidir.

“Kebabçı paraları saydıkça sövüyordu:

-Kudurdu köpeğin evladı, dünkinden iki yüz manat azdı. Güzel, ben bilirim ne yapacağımı!”(Süleymanlı 2006: 242)

Temir Muallim: Temir muallim, köyün öğretmenidir. Ancak o da köydeki erkekler gibi alkol bağımlısı olmuş, çocuklarını düşünmeden, başlangıçta annesi Güllü Kadına karşı gelerek içki içmeye devam eder. Ancak hikâyenin sonunda muallim, artık uyanık dolaşamadığını fark eder ve bu durum onun utanmasına neden olduğu için, annesine artık votka içmeyeceği hususunda söz verir.

“Annesi balkondaydı, başını kaldırıp baktı, Temir’i tamamen başka bir halde gördü. Her zaman ki gibi bahçenin ortasında durup hırıltılı, keyifli sesiyle karısını, çocuklarını seslemedi, sövmedi. Aşağıdan yukarıya bakıp gülümsedi:

-İçmedim anne, dedi.” (Süleymanlı 2006: 243)

Gülü: Hikâyenin bir diğer karakteri olan Gülü, Temir muallim gibi ölürcesine votka içmekte, eşini, çocuklarını umursamamaktadır. Alkol artık bu insanları öyle noktaya getirmiştir ki, kendi insanlıklarını unuturlar ve sürekli içki içmek isterler. Gülü yine bir gün değirmende votka içerken aşırıya kaçır ve ölümün eşliğinden döner. Fakat Gülü, bu durumda bile şifayı votka da arar ve iyileşmek için votka içmek ister.

“Karnının ağrısı Gülü’ye ot yoldurdu, ağrıdan yanı yöresindeki bütün otları yolup koparmıştı.

- *Müstahak bana, Allah, karımın ahıdır beni bulan. İçmeyeceğim seni votka! Votkanın adının geçmesiyle beraber Gülü'nün sanki içi daraldı. Biliyordu ki, votka içerse ağrıları diner. Eliş'in arkasından bağırdı:*

-Votka bul, Eliş, votka bul. Ölüyorum, başka çaresi yoktur, votka bul!" (Süleymanlı 2006: 215)

Gülü artık kendini o kadar içkiye verir ki, akıbetinin ne olduğunu ne karısı ne çocukları bilemez.

"Ey cemaat, kurbanınız olayım, nereye götürdüler, ne oldu? Tekmişsin, ey Gülü, hiç kimsen yokmuş, tekmişsin!"(Süleymanlı 2006: 243)

Gülü'nün Karısı: Köydeki tüm kadınlar gibi o da kocasının votka içmesinden bizar olmuş, çaresiz bir kadındır. Her ne kadar kocası için beddualar etse de, yine de onun için endişelenmekte ve Gülü'nün alkol neticesinde düştüğü durum karşısında üzülmemektedir.

"Gecenin yarısına doğru da Gülü'nün karısının sesi geldi, ağlaya ağlaya yüzünü geceye çevirip konuşuyordu:

-Dilim kurusun, ey Gülü, yaralar çıksın dilimde. Derdin beni bulsun, duamı işitmedi, bedduamı ne çabuk işittin ey Ya rab!" (Süleymanlı 2006: 243)

Sarı Kasım: Süt fabrikasının müdürüdür. Müdürlüğe getirilmesini sağlayan başkan da bunu Sarı Kasım'ın karısı Peri için yapmıştır. Sarı Kasım ahlaki çözümlenin başka şeklini yansıtan karakterdir. Kasım, karısı ne derse onu yapar ve değirmene gitmez. Bu nedenle alkol bağımlısı olmaz ve köy halkının daima takdirini kazanır. Fakat Kasım'ın karısının başka erkeklerle ilişkisinin olması ve Kasım'ın buna göz yumması, toplumdaki ahlaksızlığın bir diğer şeklidir.

"Başkan Peri'nin hatırına, Kasım'ı süt fabrikasına müdür yaptı. Kasım ki süt fabrikasında çalışmaya başladı, bir yılın içerisinde evini de yüceltti karısını da..."(Süleymanlı 2006: 204)

Ancak alkol belası, bütün köyü sardığı gibi sistem adamı olan Sarı Kasım'ı da yakalar. Çünkü Kasım'da uzak durmaya çalışsa da değirmene gider ve alkol onda da etkisini göstermeye başlar. Karısı peri artık ona söz geçiremez ve artık onların evinde de huzur yerini alkole bırakır. Kasım'ın değirmene gidişi ise diğer köylüleri oldukça şaşırtır.

"Ooo!!! Allah Allah!!! Ne güzel adam geldi, peh!"

Kızıl oğlanların kızıl dişleri sıra sıra parlıyordu. Üçü de birbirine dalaşarak ayağa kalktılar.

-Yiğidin adını duy, yüzünü görme, ama biz gördük,

-*Sarı Kasım utana utana Kızıl oğlanların yanında durdu...*" (Süleymanlı 2006: 238)

Peri: Sarı Kasım'ın karısıdır. Peri, köydeki diğer kadınlardan farklı ahlaksız bir kadındır. Peri ve eşi Kasım ahlaksızlık boyutunun sınırlarını zorlayan kişiler olarak çizilirler. Çünkü değirmene, başka yerden eğlenceye gelenlere Peri'yi satarlar. Peri, kolhoz müdürüyle ilişkisi olan ve diğer erkeklerle de ilişki kurmaya çalışır.

"Peri köyde, kolhozda ne kadar adam vardı, bir bakmayla hepsini görebilirdi. Kendini göstermesi de hepsini görebilmesindendi. Bütün bunlardan dolayı da Peri halının üstünde oturup elbise dike dike kendi bahtına şarkı okumaktaydı"(Süleymanlı 2006: 205)

Güllü Kadın: Temir muallimin annesidir. Güllü Kadın, hikâyedeki dirayeti ve maneviyatı en güçlü kişilerden biridir. Düzendeki gidişatın kötü olduğunu her fırsatta yaptığı uyarılarla göstermekte ve oğlunun alkolden uzaklaşması için mücadele vermektedir. Değirmen'de gerek alkol gerek kadın ticareti yapılmasını hazmedemediği için en şiddetli tepkileri veren yine Güllü kadındır. Temir muallimin de burada parasını harcamasını istemediği için, onu çoğu zaman değirmenden çeke çeke çıkarmaya çalışır.

"Güllü Kadın, Temir'i çeke çeke kapıya doğru götürdü..." (Süleymanlı 2006: 188)

Telli Kadın: Köyün yaşlı kadınlarından biri olan Telli kadın da Güllü kadın gibi ahlaki çözülmeye direnmeye çalışan ve haksızlık karşısında susmayan bir kadındır. Değirmencinin kestiği koyunların kanı, köyün suyunu kirletince değirmenci ve kebaççı Göyçek'e beddualar eder.

"Kimin karnını doyuracaksın, a baykuş. Gül gibi kızımı koruyamadın, çöllere atıp, ellere yem ettin. Kanı suya dökme, a bu suyun ağırlığı üstüne dökülsün!" (Süleymanlı 2006: 196)

Royza: Değirmencini kızıdır. Babasının değirmende yaptığı ahlaksızlıklara dayanamayıp kaçır. Kendisini kurtarmış olsa da oğlu Ayat'ın babasının yanında olması, onu yine de değirmene bağlar ve aralıklarla oğlu adına değirmene mektup gönderir. Royza, aslında sistemden kaçmıştır. Çünkü değirmen, sosyalist düzenin bir yansıması olarak başata kendi içerisindeki düzeni, sonra da köy halkının düzenini bozmuştur.

Yoğun Kişi ve Kızıl Oğlanlar: Değirmenin sadık müşterileri olan bu kişiler, her türlü ahlaki bozulmayı yaşamış, hiçbir değerleri olmadan sadece nefsi duygularıyla hareket etmekte, bununla da kalmayıp çevresindekileri de etkilemektedirler.

2. Toplumsal Yapı ve İlişkiler

Bu bölümde Değirmen'de Mevlüt Süleymanlı'nın anlattığı toplumsal yapı ve insani ilişkiler üzerinde durulacaktır. Değirmen hikâyesi, toplumda ahlak ve alkol yarasını bütün gerçekleriyle ortaya koyan bir eserdir. "Değirmen hikâyesinde alkolün bir köy halkını ne denli uyuşturduğuna vurgu yapılır." (Adıgüzel 2007: 57)

Değirmen'de değerlerini kaybetmiş insanların toplumun yapısını kendi düzenlerine uydurmaya çalışmaları sonucunda ortaya çıkan ahlaki bozulmalar ve bunun yanı sıra alkol, insan ve toplum üzerindeki menfi etkileri tetiklemektedir. Alkol, manevi değerleri tamamen yok etmiş, bireyi topluma yabancılaştırmıştır. Değirmen'de yer alan köy erkeklerinin tamamı alkolün etkisi altındadır. Bu durum köyün kadınlarmı, çocuklarını etkilemekte ve bireylerin iç dünyalarında adeta bir kargaşa meydana getirmektedir. Mevlüt Süleymanlı bu karışık yapı ve ahlaki çözümlerin etkisini sadece insanda değil, hayvanlarda da yansıtır. Öyle ki değirmene gelen bir sürücüyle, değirmencinin köpeği hakkında yaptığı konuşma köpeğin kanını dondurur. Çünkü değirmenci, sürücüye köpeği izbe bir yere bırakıp onu kaderine terk etmesini ister.

"Değirmenden biraz uzaktaki taşta bir köpek bağlanmıştı... Kininden mi, yoksa korkusundan mı, gözleri yuvasından fırlamıştı..." (Süleymanlı 2006: 183)

Dolayısıyla Mevlüt Süleymanlı'ya göre böyle bir toplumda köpek olmak dahi zordur. Yazar, gidişattaki bozukluğun sebebinin insanların körelmiş olmasına bağlar. *Değirmen*'de Bu körelmeyi tetikleyen en önemli madde alkoldür.

Alkol yarasının sert ifadelerle eleştirildiği Değirmen'de Temir muallim ve Gülü, köyde alkolden en çok etkilenen isimlerdir. Temir muallim her ne kadar içkiden uzak durmaya çalışsa da kendine söz geçiremez ve her defasında alkolün rüzgârına kapılarak toplumun eğitilmiş kesiminin içler acısı durumunu gözler önüne serer. Gülü, ise su yerine içki içmeye başladığı için artık ağrılardan çektiği acılara dayanamaz hale gelmiştir. Bir köşede ölümü bekler duruma gelen Gülü'nün akıbetinin ne olacağı bilinmediği için karısı aklını yitirecek duruma gelmiştir. Alkol sadece içen kişiyi değil, bir aileyi yok edecek boyutlara taşımıştır. Yazara göre alkol alan kişiler, uyanık gezmeye utanır hale gelmiştir. Durum böyle olunca Mevlüt Süleymanlı, eserin büyük çoğunluğunu alkolün insanlar üzerinde meydana getirdiği etkilere ayırmıştır. Değirmenci, insanları zehirlerken bir taraftan da kötülüklerin merkezi olan mekânlarında kendisini ve henüz hiçbir şekilde saflığını yitirmemiş torunu Ayat'ı da zehirlemektedir. Daha çok para kazanmak ve değirmenin işletmesini yitirmemek için, Göyçek, oğlu Ayat'ı şarkı söyleyerek müşterilerin gönlünü hoş etmeye zorlar.

"Kebapçı diz çöktü, Ayat'ın gözyaşlarını silip yüzünden öptü:

-Oku yavrum, dedi, okumazsan değirmeni alırlar elimizden, paramız olmaz. Sen daha küçük değilsin ki, sen de kocaman adamsın, oku, kurbanın olayım oku. Bir dost bulamadım... Onu oku" (Süleymanlı 2006: 227)

Zaten, Ayat çektiği sıkıntılar ve annesinin kendisini bırakıp gitmesinden dolayı üzüntüler yaşadığı için kendini on yaş büyük hissetmekte ve babasının kendisini bu denli zorlaması karşısında küçük dünyası daha da kararmaktadır. Zamanı bu karanlık dünya içinde geçire Ayat ise alkole kurban olmuş ailelerin bahtsız çocuklarından biridir. Belki de Ayat ve ona benzeyen çocuklar, sonunda babaları veya dedeleri gibi olacak, gelecekları ziyan olacaktır. Alkolün yanı sıra toplumdaki bir diğere hicve değere konu ise ahlaki bozulmalardır.

Ahlaki bozulmaların ele alınış şekline baktığımızda, köyün erkekleriyle birlikte, kadınlardaki çözümler dikkat çeker. Çünkü toplumdaki düzeni sağlayan ya da mevcut düzeni aksatan temel yapı taşı kadındır. Kadında meydana gelen ahlaki bozulma gelecek nesillere kadar devam edebileceği için, toplum yapısında kadın önemli etkiye sahiptir. Sosyalist düzenin temel politikalarından biri olan aile ve toplum kavramlarını yıkıp, kadının geleneksel yapısını bozma düşüncesi, Değirmen’de de tüm yönleriyle ele alınır. Köyde ahlaksızlık o dereceye gelir ki, Peri’yi değirmene gelen erkeklere satarlar. Her ne kadar Peri ahlaksız bir kadın olsa da bu durum ahlaki bozukluğun sınırlarını aşmaktadır. Köydeki diğere kadınlarda Peri’nin ahlaksızlıklarını yüzüne vururlar ve onu aralarına almazlar.

“Gülü’nün karısı kucağındaki çocuğu başına alıp Peri’nin üstüne gidiyordu:

-Kocan o değil mi? Ona mı koca diyorsun? Öyle kocam olsa zehir içerim?
(Süleymanlı 2006: 218)

Topluma zarar veren ahlaki bozulma ve alkol, aile ilişkilerinde komşuluk ilişkilerinde, kadın ve erkek ilişkilerinde aksaklıklara neden olmaktadır. Değirmende bu açıdan özellikle ahlaki yapı ve alkol açısından köy halkının davranışları ve birbirlerine bakış açıları analiz edilmiştir. Süleymanlı kurtuluşu alkolde değil, Temir muallimin yaptığı gibi ana kucağında, sıcak yuvalarda bulmuştur.

2.1. Siyasal Düzey

Değirmen’in yazıldığı dönemde Sovyetler Birliği henüz çökmemiş, kısmi değişiklikler yaşamış olmasına rağmen yazarlar ve şairler üzerinde sistemin baskısı devam etmektedir. Mevlüt Süleymanlı’nın kısmi serbest dönemde tolu mu ve nispeten siyasal yapıyı yansıtan böyle bir eseri kaleme alması elbette 1960 Nesri yazarlarının olduğu gibi Mevlüt Süleymanlı’nın da yadsınamaz cesaretinin göstergesidir.

Hikâyenin en önemli mekânı değirmendir. Değirmen ile yazar okuyucuya iki önemli mesaj verir. Birincisi toplumdaki ahlaki bozulma ve alkolün bireyi yok etmesidir. İkincisi ise değirmenin içki içilen ve kadın ticareti yapılan bir yer haline getirilmesidir. Değirmen toplumdaki çözülmeyi yansıtan küçük bir örnektir. Çünkü burada yaşananlar toplumun tamamına sirayet etmiş, köy hayatının bile bozulduğu bir düzende şehir halkının ne hale gelebileceği düşündürülmüştür. Sistem o hale gelmiştir ki, insanlar para

için yaşar hale gelmiş ve birbirlerine para ve makam elde etmek için saygı duymuş, herhangi bir hatalarında baba oğlunu, arkadaş arkadaş vs. üst makamdakilere şikâyet ederek sistem içerisinde yer edinebilme derdine düşmüşlerdir. Değirmen'de bu yönüyle dikkat çeken kişi Sarı Kasım'dır. O, *Değirmen*'de herkesin saygı duyduğu biri olmasının yanında, Sarı Kasım birine selam vermediği zaman, insanlar korkuya kapılıp herhangi bir hataları olabileceği kaygısına kapılırlar.

"Sarı Kasım köyün birinci adamı olmuştu. Köyün hayrında da Kasım, şerrinde de. Bunun içindir ki, Kasım varlıktydı, iyi giyinirdi. Sonra Çoğunun selamını almaz, çoğuna da selam vermezdi. Bu da köy için korkuydu. Korkuyorlardı ki, e, bu selamını almadı, başkının yanında kötülüğüme konuşacak." (Süleymanlı 2006: 204)

Mevlüt Süleymanlı, kişilerin üst makamlardaki kişilerden korkmalarını, sistemin elle tutulur hiçbir yanının olmayışını toplum yapısındaki gibi siyasi yapının da içi boş bir düzenle sürdürüldüğünü vurgulamak istercesine Gülü'nün kolhoz müdürüyle münakaşa yaşamayı sonucu işten çıkarılmasını aktarır.

"Başkan bunu niçin işten çıkardı?- Bu teknik okulu bitirip, iyi bir yerde çalışıyordu. Arada ne olduysa, başkan buna bir tokat attı, bu da kalkıp başkana bir tokat attı. Bir müddet traktör sürdü, oradan da çıkardılar." (Süleymanlı 2006: 207)

Aslında müdürün attığı tokat, Gülü'nün işten çıkarılması için bahanedir. Çünkü Gülü'nün çalıştığı makama daha iyi çalışan- rüşvet alan, her türlü ahlaksızlığa göz yuman-biri alınacak, Gülü de sistemin kurbanı olarak seçilecektir. Nitekim sistem yine galip gelir ve bireylerin daha sonraki hayatları düşünülmeden, onları hata yapmaya zorlayarak adeta oyun dışında bırakılmaktadırlar.

Değirmen'de egemen ideolojinin baskısı altında yok olmak üzere olan bir toplumun, bozulmuş bütün kurumlarını, Değirmen temsil eder. Sovyetler Birliği her ne kadar eşitlik, kardeşlik diyerek insanları etkilemeye ve hegemonyası altına almaya çalışsa da ne eşitlik getirmiştir ne de kardeşlik. Baskısı altında olan tüm milletlere zulümden başka bir şey yaşatmamıştır. Stalin'in ölümünden sonra kısmi de olsa bir serbestlik gelse de toplumsal ve siyasi yapıda gözle görülür değişiklik meydana gelmemiştir. Sovyetlerin hâkimiyeti boyunca isimler değişmiş fakat sistemdeki bozukluklar değişmemiş daha da artmıştır. Değirmendeki köy halkı da bu bozukluklardan nasibini almış ve birer birer sistemin kurbanları olmuşlardır.

2.2. Kültürel Düzey

Hikâyede, kültürel unsurlar çokça kendini gösterir. Olaylar, köyde geçtiği için bu kültüre ait unsurlarda konu bütünlüğüne uyum sağlar. Çocuk tekerlemeleri, maniler, şarkılar hikâyede sıklıkla kullanılan unsurlardır. Mani ve şarkı söyleme görevi hikâyede adeta değirmencinin torunu Ayat'a verilmiştir. Saflığı, temizliği aşılayan ve niteleyen maniler, romandaki tek saf ve temiz kişi olan Ayat'ın ağzından dökülmektedir. O, her

fırsatta mani ve şarkı söylemekte bu açıdan değirmendeki müşterileri eğlendirmeye çalışmaktadır.

“Selam verdim, almadın, Allah’tan büyük müsün?” (Süleymanlı 2006: 232)

Ayrıca hikâyede yer alan Âşık Refi de hem adı hem de mesleği itibarıyla kültürel unsurlar taşır. O, köydeki Peri ile ilgili maniler söyler. Söylediği manilerden sonra da değirmendeki müşterilerden bahşiş alır. Dolayısıyla Âşık Refi hikâyede, Âşıklık geleneğinin temsilcisi olarak yer alır.

“Ay cemaat, bilmeyenler bilsinler, Dudakları balı imiş Peri’nin!

Siyah zülfü dal gerdana dökülü, yanakları benli imiş Peri’nin!” (Süleymanlı 2006: 233)

Maniler dışında köy halkının davranışlarında da kültürel unsurlar görmek mümkündür. Temir muallimin annesi Güllü Kadın, oğlunun değirmene gitmesi durumunda saçlarını keseceğini söyler. Saç kesmek, Hunlardan kalma bir yas alametidir. (Hayati Develi: 98) Güllü Kadın, oğlunun kendisi için öleceğini ve onun yasını tutacağını başını açarak ve saçlarını keserek belirtir. Dul kadının saç örgülerini çözerek saçlarını kesmesi muhtelif yas çeşitlerinden biridir. Ölüm merasimlerinde gerçekleştirilen bu yas motifi, köy halkının önemli kültürel unsurlarındandır.

“Temir ayaklarını sürüye sürüye kalkmaya çalışıyordu. Annesi; Keseceğim saçımı, başı açık köy köy gezip rezil edeceğim seni...” (Süleymanlı 2006: 217)

2.3. Ekonomik Düzey

Hikâyede, köy halkının hayatı aktarılmakta ve ekonomik düzey Sovyetler Birliğinin ekonomi politikalarını yansıtmaktadır. Sarı Kasım, kolhoz müdürü ve değirmene eğlenmek için gelenlerin dışında köy halkının geliri düşüktür ve var olan paralarını da köyün erkekleri değirmende içki içerek harcamaktadırlar. Değirmendekiler birbirlerini tanımaya çalışırken bile kimin ne kadar parası olduğu ile ilgilenirler. *“Değirmene gelen kişiler birbirini fısıldaya fısıldaya tanıyorlardı. Nerde çalışıyor?, Parası var mı?, vesselam daha ad, baba,dede, nesil lazım değildi.”* (Süleymanlı 2006: 227)

2.4. Dinsel Düzey

Değirmen’de, özellikle köyün kadınları değirmencini zalimliklerinden ötürü Allah’a isyan etmektedir. Aşlında onların bu tutumu her ne kadar doğru değilse de, yaptıkları her bir isyanda çaresizlik duyulur. Çünkü değirmencinin yaptıkları köyü mahvetmektedir. Bu gidişata kimsenin dur dememesi, insanların seslerini duyuracakları hiç kimsenin olmaması onları Allah’a isyana götürür. *“Allah kan-irin eylesin biriktirdiğini a değirmenci! Bu dedikleri Güllü Kadının yüreğini soğutmadı, ellerini açıp Allah’a:*

-Yoksun, yook! Dergâhın yıkılsın yoksun! Ağzım eğilse de diyeceğim yoksun! Köpekler yedi dünyanı, niye işitmiyorsun, ay kör olmuş?” (Süleymanlı 2006: 197)

3. Açıklama Aşaması (Aşkın Çözümleme)

3.1. Anlatının Kaynağı

Değirmen'de yer alan olayları toplumsal ve siyasi dönemi göz önüne alınarak değerlendirmemiz gerekir. Çünkü hikâye, anlatıcının okuyucusuna ulaştırmak istediği mesaj doğrultusunda direkt olarak topluma ve toplumsal yapı içerisindeki insan ilişkilerini ele alır. Yazarın eserinde yer alan kahramanlar üzerinden sistem eleştirisi yapılmaktadır. Bu eleştirilerden sosyalist sistemin toplum üzerinde meydana getirdiği çatışma, aksaklık ve bozukluklar gözler önüne serilmekte ve her şeyin suçlusu olarak sistemin görüldüğü hissedilmektedir.

Sosyalist sistem, halkın alışkın olmadığı bir düzen getirerek, halkı buna itaat etmeye zorladığı için, Azeri Türklerinin benliklerini kaybetmelerine neden olmaktadır. Bu durum toplumsal yapıyı zedelemekte ve sistemin yozlaşmış halk üzerinde söz sahibi olma gücünü artırmaktadır. Değirmendeki kişilerde bu açıdan sosyalist düzenin dayattığı politikalar sebebiyle özlerini unutmuş ve kendilerini alkole vermişlerdir. Bu kişilerin hiçbirinin üstün özellikleri olmayışının yanı sıra tamamının iç dünyası bozuk ve sıradan insanlardır. Onlar toplumdan uzak değil, bilakis toplumun her kesimine hitap eden kişilerdir. Bütün kişilerin hikâyede bir görevi vardır ve tamamı toplumsal yapı ve insani ilişkilerin bütün yönlerini yansıtan karakterlerdir.

Değirmenci, Temir muallim, Ayat ya da Güllü Kadın, 1960 nesri yazarlarının en büyük özelliklerinden biri olan sıradan insanın yaşamını yansıtmaya fikrinin yansımalarıdır. Ayrıca kişiler gibi mekânlarda sıradandır. Nitekim değirmende bir kebabçı ve meyhane olarak işletilmektedir. Sıradan insanın sıradan yaşamını yansıtan bu mekânlar, aslında sosyalist sistemin küçük kurumlarıdır. Bu mekânlar her ne kadar önemsiz ve değersiz gibi görülse de toplumun hayatında çok büyük etkiye sahiptirler. Ahlaksızlık, içki ve kadın ticaretinin yapıldığı değirmen, sistemin işleyişindeki aksaklıkları yansıtır. Sosyalist sistem ilim ve mantık çerçevesiyle yürütülen bir sistem olmasına karşın, ilim ve mantıkla açıklanamayacak ya da algılanamayacak bir sistemdir.

Zira Sovyetler Birliği, egemenliği altındaki tüm uluslara kardeşlik, eşitlik, huzur ve barış götüreceğini iddia etmiş, fakat egemenliği altındaki tüm milletleri yakıp yıkmıştır. İnsanları uyutmak için alkol ve ahlaksızlığa sürüklemiş, yönetimdeki üst düzey makamlara sadece Rus ve Rus yanlılarını getirmiş ve halkın huzurunu, maneviyatını elinden almaya çalışmıştır. Fakat, özellikle Mevlüt Süleymanlı vd. Yeni nesir yazarları gibi daha birçok yazarın, eserleriyle halkı etkilemesi sonucu, Sovyetler Birliği 90'lı yıllarda dağılmıştır. Dağılma sürecine kadar ise, sistemin halka yaşattığı ıstırap, *Değirmen*'de olduğu gibi daha birçok eserde ifade edilmiştir. Öyle ki, değirmendeki kadınlar artık seslerini duyacak kimse kalamadığı için isyan noktasına gelmişlerdir. Bu durum sosyalist sistemin acizliğini gösterdiği gibi, sistemin kendisinin de yetersiz ve içi boş olduğunu gözler önüne serer.

Değirmen, 1978'de kaleme alınmış bir hikâyedir. Bu bağlamda Stalin'in ölümünden sonraki Azeri Türklerinin ve özellikle köy yaşamının anlatıldığı hikâyede yer alan temel konu, alkol ve ahlaki bozulmalardır.

3.2. Tarihsel Çerçeve

Değirmen, 1987'de kaleme alındığı yıla bağlantılı olarak o dönemdeki köy yaşamını vurgular. Hikâyedeki tüm karakterler kurgu olsa da anlatılan olaylar birebir gerçeklerle örtüşmektedir. Yazar, hikâyenin sonunda belirtildiği tarih dışında, zaman ifadesi net bir şekilde kullanılmaz. Bu bakımdan yazarın 1970'lerdeki yaşamı dikkate alarak hikâyeyi yazmış olduğu tahmin edilmektedir.

3.3. Simgesel Çözümleme

Hikâyedeki, en önemli simgesel çözümleme, değirmencinin kestiği koyunların kanlarının köyün suyunu kirletmesidir. Sovyetler Birliği girdiği her ulusun, ülkenin temiz topraklarını, saf insanlarını kendi çıkarları doğrultusunda kirletmiş ve onlara adeta köle muamelesi yaparak baskı altında tutmuştur. Yazar, bu durumu değirmencinin kestiği koyunların kanını köyün suyuna akıtmasına benzeterek anlatır. "Köydeki her şey su gibi kanlı olmuştur." (Adıgüzel 2007: 58)

Eserdeki mekânlar içerisinde en önemlisi yere sahip olan değirmen başlı başına simge olarak kullanılır. Bu mekân, ölümü, sıkıntıyı çağrıştıran kasvetli bir mekândır. Yazar, içine girdiği her şeyi öğüten ve tek bir tip haline getiren mekanizmasıyla değirmeni, sosyalizme benzetmiştir. Zira sosyalist sistem, hâkimiyeti altındaki tüm halkları sosyalizme bağlı ve onun ilkeleri doğrultusunda hareket eden birer robot haline getirmeye çalışmıştır.

Dolayısıyla eserin adının *Değirmen* oluşu tesadüfi değildir. Edebiyat, sanat, din, gelenek, görenek adına her şeyi değiştiren bu sistem, bireyleri tek bir kalıba sığdırmaya çalışmış ve böylece halk üzerindeki baskını artırmayı amaçlamıştır. Ayrıca tıpkı Sovyetler Birliği gibi Değirmen de baskı, korku ve tehdit oluşturmaktadır. Eserde, Kadınlar eşlerinin, oğullarının değirmene gitmesini istemediği gibi erkeklerin gitmeleri durumunda büyük korku ve kaygı yaşamaktadırlar.

Değirmenci de simgesel bir unsurdur. Zira eser içerisinde değirmencinin adı geçmez. Çünkü o, hem işlettiği mekânla bütünleşmiş hem de halk üzerinde tehdit oluşturmaktadır. Sistem içerisine isim önemli değildir. Her gelen yönetici düz ve sığ bir politikayla halka baskı yapmaktadır. Yazar, değirmenciye sosyalist sistemdeki yöneticilere benzetmiş ve ona isim dahi vermemiştir.

Sonuç

Sonuç olarak, Azerbaycan edebiyatının en önemli meselesi, her zaman insanlar ve onların toplumla olan ilişkileri üzerine odaklanmış olmasıdır. Nitekim, Mevlüt Süleymanlı da Değirmen hikâyesinde toplumu ve toplumsal yapıyı incelemiş ve ahlaki bozulmanın temelinde, aşırı alkol tüketimi ile insanların benliklerini kaybetmelerinin toplumsal boyutunu ele almıştır. Karakterlerin ahlaksızlık sınırlarını zorlaması, kocanın karısının ahlaksızlıklarına göz yumması noktasına vardığını yansıtan Süleymanlı, artık insanların bilinçlenmesini istemiş ve olağanüstü görünen sosyalist sistemin, düşünülenin aksine çok daha fazla aciz bir sistem olduğunu göstermeye çalışmıştır. 1960 nesri yazarlarının gerek köy gerek şehir yaşamında meydana gelen bu çözümleri anlatma eğiliminin arkasında yatan sebep, Sovyetler Birliğinin halkın üzerindeki etkisinin kırılmasını sağlamak ve içi boş bu sistemin maskesini düşürmektir. Dolayısıyla yazarlar, anlatmak istediklerini açıkça veya simgesel çözümlerle dile getirmiş, halkı bilinçlendirme adına çok büyük adım atmışlardır.

Mevlüt Süleymanlı hikâyesinde, "Sovyetler Birliği"nin egemenliği altındaki milletlerin kanayan yararlarını yansıtmaya çalışan bir bakış açısıyla millet ve milliyet kavramlarıyla örtüşmeyen bir sosyolojik yapı kurmuş ve hem halk hem de sosyalist sistemi eleştirerek, millet ve toplum bilincini kurgusal bir dünyada ele almıştır.

KAYNAKLAR

- Tekin, Mehmet (2001), *Roman Sanatı (Romanın Unsurları) I*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Adıgüzel, Sedat (2007), *Azerbaycan Edebiyatında 1960 Nesri (Hikâye ve Roman)*, (2bs.), Fenomen Yayınları, Erzurum.
- Adıgüzel, Sedat (2011), *Elçin Edebiyat Sosyolojisi Açısından Romanları*, Bengü Yayınları, Ankara.
- Erol, Ali (2005), *Modern Azerbaycan Edebiyatında Dönemlere Göre Tasnifi Üzerine*, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, Cilt: V, Sayfa: 53-57, İzmir.
- Talıbzade, Kamal (2005), *Azerbaycan'da Edebi Eleştirileri Sovyet Eserlerine Yeni Bir Bakış*, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, Cilt: V, Sayfa: 53-159, İzmir.
- Süleymanlı, Mevlüt (2006), *Mövlüd Süleymanlı Seçilmiş Eserleri*, Şerg-Gerb, Bakü.

Tosun İbrahim, Koç Ali (2012), *Fatih Harbiye Romanına Edebiyat Sosyolojisi Açısından Bir Bakış*, Tunceli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 1, Sayı 1.

Gökçimen, Ahmet (2007), *Atagovşudov'un Romanları Üzerine Oluşumsal Yapısalcı Bir İnceleme*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi), Erzurum.

Develi, Hayati (1997), *Dua Ve Yas Motifi Olarak «Baş Aç-» Tabiri*, Türkiyat Mecmuası, İstanbul.